

Küreselleşme Çağında Göç ve Türkiye

Migration and Turkey in the Globalization Age

Mehmet Fatih Aysan^a

Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar
S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner
 İstanbul, 2012, İletişim Yayınları, 613 sayfa

Modern göç çalışmalarının öncülerinden kabul edilen ünlü coğrafyacı Ernst Ravenstein, “Göçün Kuralları” adlı eserini yazalı yaklaşık 130 yıl oldu. Bu süre zarfında göçü tetikleyen sosyoekonomik ve siyasi etkenlerde büyük değişiklikler olmasa da göçün türlerinde, dinamiklerinde ve etkilerinde önemli değişiklikler oldu. Son yıllarda çokça tartışılan küreselleşme olgusu, uluslararası göçlerden beslenirken daha da önemlisi göçü besleyen etkenleri de beraberinde getirdi. Giddens (1990) küreselleşmeyi, sosyal ilişkilerin yoğunlaşarak farklı yerelliklerin birbirine bağlanması olarak tanımlarken Robertson (1992), dünyanın mecazi anlamda “daralması” ve bir bütün olarak idrakinin kuvvetlenmesi olarak açıklar. Tanımlar farklılaşsa da göçle alakalı iki önemli unsurun küreselleşmeyi beslediğini söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, dünyanın farklı bölgelerindeki insanların hiç olmadığı kadar birbirinin farkında olmaları; ikincisi ise, bu insanların yoğun ve hızlı bir karşılıklı etkileşim içinde olmalarıdır. “Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar” adlı derleme kitap, göç olgusuyla ilgili gelişmeleri, küresel dinamikleri de dikkate alarak Türkiye merkezli bir bakış açısıyla okuyucuya sunuyor. 27 farklı makaleden oluşan oldukça hacimli bu kitap; emek göçü, zorunlu göç, düzensiz göç, kimlik, kadın, dayanışma, göç politikaları, göç çalışmalarında yöntem ve kuram olmak üzere çok geniş bir yelpazede farklı açılardan göç olgusunu okuyucuya sunuyor. Kitaba katkıda bulunan genç yazarların siyaset bilimi ve uluslararası

a (✉) İstanbul Şehir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kuşbakışı Caddesi No: 27 Altunizade, Üsküdar 34662 İstanbul. Eposta: mfaysan@sehir.edu.tr

ilişkiler, sosyoloji, sosyal hizmetler gibi farklı alanlardan gelmeleri kitaba önemli bir zenginlik katıyor. Küresel dönemde göçü farklı yönleriyle irdeleyen bu kitap, göç çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacılar, konuya ilgi duyan öğrenciler, sivil toplum kuruluşu yetkilileri ve kamu çalışanlarının dikkatle okuyabilecekleri özgün bir çalışma.

Kitap üç kısımdan oluşmaktadır. “Tarihsel ve Kuramsal Çerçeve” başlıklı ilk kısımda, uluslararası göç literatüründeki kavramsal, kuramsal ve metodolojik tartışmalara yer verilmiş. Kitabın da giriş makalesi olan “Göç Çalışmalarındaki Temel Kavramlar” başlıklı bölümde kitabın odağını açıklayan, Nermin Abadan Unat ile göç üzerine yapılan mülakata yer veren ve kısaca kitaptaki makaleleri tanıtan N. Aslı Şirin Öner, okuyucunun beklentisinin aksine göçle ilgili kavramlara odaklanmamış. “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru” başlıklı makalesinde Deniz Şenol Sert, uluslararası göç kuramlarını ayrıntılı biçimde incelemiş. Ancak yazarın iddiasının aksine, göç alanında gerçekten de bütünleyici bir kurama yaklaşıyor muyuz veya böyle bir bütüncül kuram gerçekten mümkün mü soruları hâlâ araştırmacıların cevaplaması gereken önemli bir mesele olarak karşımızda durmakta. Belkıs Kümbetoğlu, göç çalışmalarında yöntem açısından makro ve mikro düzeyde iki yönelimden bahsettiği çalışmasında daha çok nitel yöntemlerin göç çalışmalarındaki kullanımına odaklanmıştır.

“Uluslararası Göç Alanı ve Yazınında Süregelen ve Yeni Ortaya Çıkan Yükselimler” adlı ikinci kısımda, sosyal bilimlerin hemen hemen her alanında bulabileceğimiz güncel çalışma alanları göç odaklı olarak okuyucuya sunulmuş. Güncel tartışmalar ışığında özellikle Türkiye’den seçilen örneklerle göç ve bağlantılı konular işlenmiş. Her ne kadar 10 ayrı alt başlıkta (emek göçü, göçmen uyumu, zorunlu göç ve ülke içinde yerinden edilme, geriye göç, göçmenler arası dayanışma, kadın ve göç, göç ve vatandaşlık ve kimlik anlayışlarında yaşanan değişim, diaspora ve ulus ötesi göç, düzensiz göç, emekli göçü) verilse de bu konular arasında geçişkenlikler de bulunmakta. Örneğin, Ayşe Akalın’ın emek göçü başlığı altında sunulan “Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: Yirminci Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri” adlı yazısı, vatandaşlık ve kimlik anlayışlarında yaşanan değişim başlığının altına da değerlendirilebilirdi. Bu da aslında göçü doğuran olguları ve göçün sonuçlarını birbirinden ayırmanın ne kadar da güç olduğunu bize göstermektedir.

Hepsi titizlikle hazırlanmış bu makaleler, Türkiye’nin ve Türklerin göç deneyimlerini göz ardı etmeden uluslararası göçün farklı ve yeni şekillerini okuyucuya sunmakta. Bu bölümdeki makaleler arasında özellikle iki tanesi konu ve analiz açısından öne çıkmakta. “Göçmenler Arasındaki Dayanımacı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu” başlıklı çalışmasıyla Emrah Akbaş, göçmen dayanışma ağlarının kazandıkları yeni anlamı ve bunların önemini derinlemesine

incelemiştir. “Göçün Kadınlaşması ve Sosyal Refah Rejiminin Dönüşümü: İtalya Örneği” adlı makalede ise Gülfer İhlamur-Öner, eski dönemlerden farklı olarak göçün giderek kadınlaştığını ve İtalyan refah rejimindeki dönüşümünün düzensiz göçmen kadın emeğini çekmede önemli bir rol oynadığını iddia etmekte.

Kitabın üçüncü ve son kısmında ise göç politikalarına yer verilmiştir. Bu bölümde N. Aslı Şirin Öner, “Çabalar Sonuç Verecek mi? Avrupa Birliği’nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri” başlıklı makalesinde, Avrupa Birliğinin ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirme yolunda adımlar attığını ve bu çabalarının uluslararası göç olgusuyla ilgili yeni yaklaşımları da beraberinde getirdiğini iddia etmektedir. Özellikle 2015 yılından başlayarak Avrupa Birliği üyesi bazı ülkelerin pratikte Schengen Antlaşması’nı rafa kaldırmaları, üyeler arasındaki tartışmalar ve en sonunda Mart 2016’da Avrupa Birliğinin Türkiye ile yapmış olduğu geri kabul antlaşması ve mültecileri toplu sınır dışı etme uygulamalarından sonra bu makalenin tekrar gözden geçirilmesi gerekiyor. Şebnem Koşar Akçapar, “Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu” başlıklı makalesinde, uluslararası toplumun göçmenlere karşı duyduğu güvensizliğin 11 Eylül sonrasında daha da yükseldiğini iddia etmekte. Ayrıca Kuzey Amerika ve Avrupa’da göç alan hedef ülkelerin göç olgusunu güvenlik penceresinden ele alarak göçe karşı savaş açtıklarını vurgulamakta. Kitabın ve bu bölümün son makalesi olan “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?” başlıklı çalışmada Gülfer İhlamur-Öner, küresel bir mülteci rejiminin uygulanabilirliğini, son dönemde sıkça kullanılan yeni kavramlar üzerinden tartışmakta. Aslında göçün de ötesinde bu kitabın odak noktası olan mülteciler ile bitirmiş oluyor yazar makalesini ve kitabı. Bu kitapta önemli konu başlıkları incelenmiş olsa da kitapta yeteri kadar irdelenmemiş; ancak ülkemiz için de dikkat edilmesi gereken göçle ilgili birkaç çalışma alanı ortaya çıkmakta. Kitaptaki makalelerin konularına ve yazarların vurgularına bakıldığında uluslararası göç ve özellikle mülteci göçü merkeze alınmış. Her ne kadar bu alan günümüz göç çalışmalarının odağına otursa da kitapta mülteciler dışındaki göçmenlere daha fazla yer verilebilirdi. Küresel firmalarda çalışan kalifiye işçiler, aile birleşmeleriyle gelenler veya ekonomik amaçlarla yasal olmayan yollardan göç eden insanlar gibi farklı grupların mültecilerden çok daha farklı göç ve uyum tecrübeleri olduğunu düşünürsek bu gruplardan ve yaşadıkları tecrübelerden yola çıkarak özgün analizler yapabiliriz. Birçok araştırmacı tarafından kuramsal yönden zayıf olduğu iddia edilen göç çalışmalarına böylelikle önemli kuramsal katkılar da sunulabilir.

Kitapta demografik çalışmaların, özellikle de nicel çalışmalara dayanan yazıların olmaması önemli bir eksiklik. Nüfusbiliminde doğurganlık ve göç ölümle birlikte demografik süreçleri tetikleyen temel etkenlerden birisidir. Bu alanda göçle ilgili birçok modelleme ve niceliksel analiz yapılmıştır. Bu önemli olguya demografik bakış açısıyla yaklaşan bir makale olması kitaba zenginlik katardı.

Bu çalışma daha çok Türkiye merkezinden Avrupa'ya bakışı yansıtmaktadır. Bu durum, tarihsel tecrübelerimiz ve büyük miktarda Türkiye'den Avrupa'ya göç etmiş insanların bu kıtada bulunmasından kaynaklanıyor. Ancak en başta Orta Doğu ve Güney Asya olmak üzere, dünyanın geri kalan kısmında da yoğun bir küresel göç dalgası yaşanmakta. Kitabı derleyenlerden Gülfer İhlamur-Öner'in "Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?" başlıklı sonuç bölümünde ifade ettiği üzere, dünya çapında yaklaşık 11 milyon mültecinin %50'si Asya'dan gelirken %20'si Afrika'dan gelmektedir. Bazı ülkelerde yabancı sayısı o kadar artmıştır ki sayıları ülkelerin kendi vatandaşlarının sayısını aşmış durumdadır. Örneğin günümüzde Birleşik Arap Emirlikleri'nin nüfusunun yaklaşık %85'ini yabancılar oluşturmaktadır. Bu sebeplerden ötürü kitapta Asya ve Afrika üzerine hazırlanmış çalışmaların da bulunması kitaba zenginlik katardı.

Son olarak, her ne kadar Suriyeli mülteciler vesilesiyle gayriresmî göç ve mülteciler Avrupa Birliğinin gündemine otursa da asıl göç veren ve alan ülkeler Asya'da ve Afrika'da bulunmakta. Suriyelilerle birlikte birçok göçmenin Asya kıtasından Afganistan, İran, Ermenistan, Gürcistan gibi farklı ülkelerden ekonomik veya siyasi sebeplerden ötürü Avrupa'ya geçme düşüncesiyle gelip bazılarının zaman içinde Türkiye'ye yerleştiği düşünüldüğünde, bu bölgeler ve göçmenler üzerine daha fazla çalışma yapılması elzemdir. Aslında bu noktada gelecekteki çalışmalar için ikinci bir alan açılıyor araştırmacıların önüne: göç veren ülkelerin demografik, sosyal ve ekonomik yapıları açısından incelenmesi. Göçün dinamiklerini daha doğru anlayabilmek, ülke farklılıklarını ortaya koyabilmek ve belki de bu süreci daha iyi yönetebilmek için göç veren ülkelerin daha ayrıntılı çalışılmasına ihtiyaç vardır.

Bu derleme kitap, göç çalışmalarına artarak devam eden ilginin güzel bir ürünü. Özellikle genç araştırmacıların bu alana odaklanarak değerli çalışmalara imza atmaları umut verici. Birçok ülkedeki iç karışıklıklar, savaşlar ve ekonomik sıkıntılar bu alanın daha uzun yıllar araştırmacıların gündeminden düşmeyeceğini gösteriyor. Farklı yaklaşımların, özgün konuların, çalışılmamış bölgelerin ve nüfusların varlığı göç üzerine çalışanlara yeni araştırma sahaları sunuyor.

Kaynakça

- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge, UK: Polity.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture* (Vol. 16). London, UK: Sage.